

Förord: Att sammanfoga det sönderdelade – om kultur och kontext vid psykiatrisk diagnostik

Kultur, kontext och psykiatrisk diagnostik belyses i detta nummer av Socialmedicinsk tidskrift utifrån flera olika utgångspunkter. Då Sverige blir allt mer mångkulturellt är det viktigt att såväl sjukvård som folkhälsoarbete inkluderar hela befolkningen. En del i detta är att den psykiatriska vården i såväl primärvård som specialistpsykiatri utvecklar modeller att möta mångfald i befolkningen. Mångfalden kan handla om olika sätt att uttrycka psykisk sjukdom, att förstå och tolka besvär, normer för vad som är beteendevikelser, förväntningar på stöd och hjälp och kunskaper om vad och hur man kan få hjälp. Saknas ambitionen att möta socialt och kulturellt färgad variation finns en risk för en alltmer ojämlik psykiatrisk vård.

Upprinnelsen till detta temanummer var en nationell konferens som anordnades i Stockholm november 2013 av Transkulturellt Centrum vid Stockholms läns landsting. Konferensen handlade om hur den nya amerikanska psykiatriska diagnoshandboken DSM-5 lagt en ökad vikt vid betydelsen av kulturell variation vid psykiatrisk diagnostik. En särskild intervju, en kulturformuleringsintervju, har inkluderats i DSM-5 för att vid psykiatrisk diagnostik kunna utvärdera betydelsen av kultur och kontext på ett individualiserat sätt och beakta detta vid behandlingsplanering. Men

även om konferensen är upprinnelsen till detta temanummer, speglas det inte fullt ut i innehållet. Flera av de medverkande författarna deltog inte i konferensen och andra som deltog har inte med presentationer.

Temanumret inleds med artikeln ”Varför medicinsk antropologi i DSM? – Om jämlik vård i ett mångkulturellt samhälle” av Sofie Bäärnhjelm. Hon ger en bakgrund till varför betydelsen av kultur och kontext uppmärksammats i DSM-5. Bäärnhjelm berättar även hur arbetet med att föra in frågorna i diagnoshandboken gick till och beskriver en utveckling av att kulturella och kontextuella faktorer börjar ges en tyngd och betydelse vid psykiatrisk diagnostik och behandling. Hon beskriver syftet med och innehållet i den nya kulturformuleringsintervjun och diskuterar vad den kan betyda som ett praktiskt kliniskt stöd för att beakta kultur och kontext vid psykiatrisk diagnostik och bedömning. I artikeln diskuteras även vad detta kan bidra med till utvecklingen av en jämlik psykiatrisk vård i vårt allt mer mångkulturella svenska samhälle.

Utifrån erfarenheter av att under många år ha mött patienter från hela världen i förorter som Rinkeby, Tensta och Husby på Järnafältet i Stockholm ger Kersti Gabrielson i artikeln ”Reflektioner om användningen av

kulturformuleringen vid en psykiatrisk öppenvårdsmottagning i ett mångkulturellt område” kliniska vinjetter. Hon beskriver hur patienters sociala villkor och kulturellt färgade uppfattningar kan påverka kontakten med sjukvården och psykiatrin. Gabrielson ger även konkreta beskrivningar av hur hänsyn kan tas till detta vid kommunikation, diagnostik och behandling.

Jon Petter Anders Stoor's artikel utgår från behandling av psykisk ohälsa hos den samiska befolkningen. Han ställer frågan varför svenska samer söker vård i Norge. Stoor ger en introduktion till samernas situation som urfolk och deras hälsosituation. Han beskriver hur en särskild vårdorganisation utvecklats för den samiska befolkningen i Norge och hur den psykiatriska vårdens behandlingsmetoder utvecklats i samklang med samisk kultur och samiska traditioner. Stoor berättar om hur en situation då en sameby i Västerbotten förlorade flera renskötande unga män i självmord blev en start för flera svenska forskningsprojekt om samers hälsa och förebyggande folkhälsoarbete. Han diskuterar betydelsen av samisk identitet, kultur och historia i mötet med terapeutisk behandlingspersonal.

En antropologisk syn på diagnoser ges i Karin Normans och Annika Rabos artikel ”Sönderdela eller sammanfoga: en antropologisk syn på diagnoser”. De gör en antropologisk betraktelse över psykiatriska diagnoser med två berättelser om sjukdom. De visar hur biomedicinska förklarings-

modeller över hela världen har blivit en del av många människors vardagliga erfarenhet men inte nödvändigtvis ersatt andra synsätt och förklaringar. I en berättelse får vi följa en ung kvinna som i samband med kriget på Balkan reser tillbaka till de släktingar hon lämnat. Utifrån erfarenheter av flykt, förluster och misslyckande i Sverige har kvinnan en känsla av att det är något fel på henne. När hon återvänder till Kosovo för ett kort besök och konfronteras med den släkt hon inte sett på flera år får hennes svårigheter en annan diagnostisk dimension med det som kallas ”onda ögat”. I en annan berättelse får vi följa en man från Syrien som vare sig i hemlandet eller i samband med migration accepterar en ”traditionell” diagnos som häxeri eller en ”modern” som depression. Mannens personliga och sociala svårigheter beskrivs såväl i hemlandet som i exilsituationen.

En kritisk analys av DSM-5:s ambition att vara mer kulturkänslig görs av Anna Bredström i artikeln ”Sociokulturellt sammanhang som etnisk skiljelinje i psykiatrisk diagnostik: kulturbegreppet i DSM-5”. Hon diskuterar hur kulturella aspekter lyfts fram i DSM-5 i förhållande till den tidigare versionen, DSM-IV-TR. Trots ambitioner om kulturkänslighet ser Bredström DSM-5 som i grunden etnocentrisk och att andra kulturer än västerländska uppfattas som avvikande. Hon ser en risk för att manualen framställer sociokulturella sammanhang som en etnisk skiljelinje och ställer frågan om kulturformuleringsintervjun anses relevant om en

vit medelålders kvinna söker hjälp eller om ett intresse för kultur och kontext bara gäller ”de Andra”. Bredström granskar motsättningen mellan en ökad medvetenhet inom psykiatri om betydelsen av kultur och social kontext å ena sidan, och en strävan i delar av vetenskapssamhället efter allt mer renodlade biologiska förklaringar till psykisk sjukdom å andra sidan.

Psykiatriska diagnoser och innehållet i psykiatriska diagnoshandböcker påverkar inte bara enskilda patienter utan även samhället utanför sjukvården. Fredrik Svenaeus analyserar i artikeln ”ADHD som en samtida kulturdiagnos” hur ADHD har blivit en viktig del av vår samtida senmoderna kultur. Svenaeus diskuterar hur kulturella faktorer kan bidra till att en psykiatrisk diagnos historiskt blir vanligare eller ovanligare i ett samhälle. Han ser den kraftfulla ökningen av antalet diagnostiserade fall av ADHD i Sverige och övriga västvärlden de sista trettio åren som förmodligen delvis kulturell till sin natur. Svenaeus ställer frågor om hur psykiatriska diagnoser påverkar vårt samtida vardagspråk, vår syn på normalitet och hur vårt sätt att uppfatta personlighetsdrag kan ge människor en form av identitet. Svenaeus exemplifierar sin analys med en skildring av en egen upplevelse av ett barnkalas och hur den sociala tolkningen av barns beteenden när det glider ut i ytterlighetstillstånd har förändrats under senare år. Beteenden som tidigare tolkades i exempelvis termer av blyghet eller dålig uppföstran tolkas idag i termer av neuropsykiatriska diagnoser. Med barnkalaset som

exempel synliggör Svenaeus hur psykiatri och neurovetenskapen vunnit insteg i människors vardagstänkande.

Ambitionen att utveckla den psykiatriska vården till att bli mer uppmärksam på och känslig för att människor har olika sociala och kulturella bakgrunder förutsätter nya arbetsmetoder men också kunskaper hos vårdpersonalen. Maria Sundvall ger i artikeln ”Kan man utbilda i ’kulturell känslighet?’ – erfarenheter från en metodutveckling i arbetsplatsanpassad utbildning” erfarenheter från Transkulturellt Centrums utbildningar om kulturformuleringsintervjun i DSM-5. Sundvall beskriver ett pågående arbete med att utveckla utbildningar kring kulturella aspekter i vården. Med ett konkret exempel från en utbildning på en psykiatrisk vårdavdelning visar hon hur personalens egna kunskaper kan lyftas fram, utvecklas och bidra till att skapa förutsättningar för att implementera en ny metod som kulturformuleringsintervjun.

Mike Mösko berättar om den rörelse i Tyskland som under benämningen ”Interkulturelle Öffnung” (”Interkulturell öppning”) verkar för att på en bred front ”öppna upp” sjukvården i Tyskland för att fungera väl gentemot minoriteter, invandrare och flyktingar. Mösko sätter in utvecklingsarbetet för en kulturellt känslig psykiatrisk diagnostik och behandling i ett sammanhang av att utveckla sjukvården i sin helhet mot att omfatta alla grupper av befolkningen i ett mångkulturellt samhälle. Artikeln publiceras både på engelska och i svensk översättning.

tema

Vi hoppas att artiklarnas olika perspektiv på kultur och kontext vid psykiatrisk diagnostik och behandling stimulerar till en fortsatt diskussion

och en utveckling av behandling och folkhälsoarbete inriktat på en god och jämlik vård.

Sofie Bäärnhielm & Maria Sundvall
Temareaktörer

Smt sponsras av FORTE

<http://www.forte.se/>

Forskningsrådet för
hälsa, arbetsliv och välfärd